

SUDLAR FAOLIYATIDA SUN'IY INTELEKT TEXNOLOGIYALARI JORIY ETILADI**Normamat Ramazonovich Mallayev**

Yuridik fanlar nomzodi, dotsent.

Hamroyev Zuhridin Abduvohobovich

Termiz davlat universiteti Advokatlik faoliyati mutaxassisligi 1-kurs tinglovchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17919305>

Annotatsiya. Ushbu maqolada, sudlar faoliyatida sun'iy intellekt texnologiyalari joriy etish haqida fikr va mulohazalar yuritiladi. So'nggi o'n yil ichida sun'iy intellekt texnologik yangilikdan inson faoliyatining deyarli barcha sohalariga ta'sir qiluvchi asosiy vositaga o'tdi.

Tarixiy jihatdan yangi texnologiyalarni qabul qilishda yopiq bo'lgan adliya tizimi endi sun'iy intellektning transformatsion salohiyatiga duch kelmoqda. Dunyo bo'ylab sudlar, o'sib borayotgan ish yuklari, cheklangan resurslar va samaradorlikka bo'lgan jamoatchilik umidlarini oshirish - adolat, shaffoflik va tegishli jarayon tamoyillarini qo'llab-quvvatlamoqda.

Kalit so'zlar: sudlar faoliyati, sun'iy intellekt, zamonaviy texnologiyalar, samaradorlik, sud tizimi, ilmiy tadqiqotlar.

Kirish. Sudlarda sun'iy intellektni qabul qilishning asosiy motivatsiyasi samaradorlikni oshirish zaruriyatidan kelib chiqadi. Ko'pgina sud tizimlari surunkali orqada qolmoqda, natijada adolat kechiktirildi va jamoatchilik ishonchi kamaydi. Sun'iy intellekt texnologiyalari ayniqsa tabiiy tilni qayta ishlash bu vazifalarning ko'pini avtomatlashtirishi va qo'shimcha inson mehnatini talab qilmasdan ish jarayonini tezlashtirishi mumkin.

“Sudlar faoliyatiga sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish orqali odil sudlovga erishish darajasini oshirish hamda sud tizimining moddiy-texnik ta'minotini yaxshilashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi Prezident Farmoni (PF-140-son, 21.08.2025-y.) qabul qilindi. Farmonga ko'ra, sudlar faoliyatiga sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish hamda raqamlashtirish jarayonlarini jadallashtirishning ustuvor maqsadlari etib quyidagilar belgilandi:

- sud ishlarini yuritishda qog'oz shaklidan voz kechish maqsadida “Raqamli sud” konsepsiyasi asosida ishlarning yuritilishini bosqichma-bosqich to'liq elektron shaklga o'tkazish;
- sudlar faoliyatiga sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish uchun zarur texnik infratuzilma yaratish;
- Oliy sudning axborot tizimlari negizida sud hujjatlari arxivi modulini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish;
- sudlar faoliyatini raqamlashtirish bo'yicha “Kiber huquq” yo'nalishida ilmiy tadqiqotlar o'tkazish, shuningdek, sudyalarning va sud apparati xodimlarining raqamli savodxonligi va malakasini doimiy oshirib borish.

Raqamli tijorat yuksalishi bilan, kiber jinoyat, va ma'lumotlar-intensiv nizolarga sababli sudyalarning katta axborotga duch kelmoqda. Sun'iy intellekt tizimlari an'anaviy qo'llanma usullariga qaraganda tegishli hujjatlar yoki precedentslarni tezroq aniqlashda yordam berishi mumkin. AI tizimlari minglab hujjatlarni tezda skanerlashi, tasniflashi va umumlashtirishi mumkin, bu ularni murakkab dalillar bilan bog'liq holatlarda ajralmas qiladi. Sun'iy intellekt modellari asosiy muammolarni belgilashi, subyektlarni chiqarishi va tegishli hujjatlarni to'plashi, advokatlar va kotiblarning dastlabki ko'rib chiqish vaqtini qisqartirishi mumkin.

Ba'zi mamlakatlarda sun'iy intellekt vositalari retsidivizm ehtimolini baholash va hukm qarorlarini qo'llab-quvvatlash uchun ishlatiladi.

Ushbu vositalar munozarali bo'lib, sud qarorlarini qabul qilishda sun'iy intellektning xavfini ta'kidlaydi. Muntazam vazifalarni avtomatlashtirish ishlarni ko'rib chiqishni keskin tezlashtirishi mumkin. Bu esa sudlarga inson e'tiborini ishning eng muhim jihatlariga qaratishga imkon beradi.

Sun'iy intellekt vositalari qarorlardagi nomuvofiqliklarni aniqlashi yoki shunga o'xshash holatlarda tegishli omillarni ajratib ko'rsatish orqali sudyalarga yordam berishi va qonunning bir xil qo'llanilishiga hissa qo'shishi mumkin. Sun'iy intellekt o'zini o'zi vakili bo'lgan da'vogarlariga sud protseduralarini boshqarishda, huquqiy tushunchalarni tushunishda va hujjatlarni to'g'ri topshirishda yordam berishi mumkin. Bu fuqarolar va yuridik mutaxassislar o'rtasidagi axborot assimetriasini kamaytiradi.

Sud qarorlari to'liq asoslanishi va jamoatchilik nazorati ostida bo'lishi kerak. Sudyalar sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan har qanday tavsiyani tushunishlari va tanqidiy baholashlari kerak. AI yordam berishi mumkin bo'lsa-da, u hech qachon inson o'rniga almashtirilmayligi kerak. Sudlarda juda nozik shaxsiy ma'lumotlar bor va AI tizimlari ushbu ma'lumotlarga kirishni talab qiladi. Bu kiberxavfsizlik, ruxsatsiz foydalanish va maxfiylikni buzish haqida tashvish tug'diradi.

Odamlar emas, balki mashinalar qonuniy natijalarni hal qilayotgani haqidagi har qanday tushuncha, hatto texnologiyadan mas'uliyat bilan foydalanilsa ham, adliya tizimiga bo'lgan ishonchni susaytirishi mumkin. Xatarlarni minimallashtirishda sun'iy intellektning afzalliklaridan foydalanish uchun sudlar texnologiya integratsiyasiga printsipial yondashuvni qo'llashlari kerak.

Sudyalar yakuniy qaror qabul qiluvchilar bo'lib qolishlari kerak, sun'iy intellekt maslahat vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Sudlar sun'iy intellekt ishlab chiquvchilaridan tizimlarning qanday ishlashi, qanday ma'lumotlardan foydalanishi va tavsiyalar qanday yaratilishi haqida aniq tushuntirishlar berishni talab qilishi kerak. AI vositalari joylashtirishdan oldin aniqlik, adolat va kutilmagan oqibatlar uchun baholanishi kerak va keyinchalik doimiy ravishda kuzatilishi kerak. Hukumatlar, advokatlar uyushmalari va akademik ekspertlar sud tizimida sun'iy intellektdan foydalanishni tartibga soluvchi me'yoriy asoslarni, shu jumladan ma'lumotlarni boshqarish va hisobdorlik qoidalarini yaratish uchun hamkorlik qilishlari kerak.

Xulosa: Sun'iy intellekt rivojlanishda davom etar ekan, sudlar, ehtimol, bashoratli tahlillar, avtomatlashtirilgan yordamchilar va murakkab virtual sud zallari tizimlarini o'z ichiga olgan yanada rivojlangan vositalarni qabul qiladi. Biroq, oldinga yo'l ehtiyotkorlik va demokratik muhokama bilan shakllantirilishi kerak. Asosiy maqsad bu asosiy huquqlarni buzmasdan, yanada samarali, qulay va adolatli bo'lgan adliya tizimi.

Sun'iy intellektning sudlar ishiga kiritilishi zamonaviy hayotdagi sud amaliyotidagi eng muhim o'zgarishlardan biridir. Agar o'ylangan holda amalga oshirilsa, AI adolatni targ'ib qilishda kuchli ittifoqchi bo'lishi mumkin. Ammo agar beparvolik bilan qabul qilinsa, bu sudlarning himoya qilish tamoyillariga tahdid solishi mumkin. Kelgusi yillar uchun qiyinchilik to'g'ri muvozanatni saqlashdir. Qonun ustuvorligini ta'minlashda innovatsiyalarni qabul qilish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 21.08.2025 yildagi PF-140-son. <https://lex.uz/uz/docs/-7696567>
2. Rustamboyev M .H ., Nikiforova Ye.N. Sud va huquqni muhofaza qilish organlari: Oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik. -T.: «Turon-Iqbol» nashriyoti, 2007. - 560 bet.

3. Javodbek Yoqubov, Ergash Hayitboyev. «Huquqshunoslik». «Yangi asr avlodi». 2006-yil.
4. Sud protsessual hujjatlari. Darslik. - Toshkent.: TDYU, 2020.-262 bet. y.f.n., prof. D.Y.Xabibullayev - 1-3, 7-9-mavzular.